Сторінки історії

УДК:61(061):576.8](091)(477.83)

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КАФЕДРИ МІКРОБІОЛОҐІЇ (ДО 80-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ)

О.П. Корнійчук, В.В. Данилейченко, О.О. Немченко

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького
Кафедра мікробіології (зав. - проф. О.П. Корнійчук)

Реферат

Описано основні історичні віхи розвитку кафедри мікробіології Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. Зазначено особливий вклад фундаторів кафедри - Наполеона Ґонсьоровського та Максима Музики у розвиток української та світової мікробіологічної науки.

Ключові слова: *кафедра мікробіології, Наполеон Ґонсьоровський, Максим Музика, склерома, мікробіологічні дослідження*

Abstract

THE MAIN STAGES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE DEPARTMENT OF MICROBIOLOGY (80th ANNIVERSARY)

O.P. KORNIYCHUK, V.V. DANYLEYCHENKO, O.O. NEMCHENKO
The Danylo Halytsky National Medical University in Lviv

The main historical milestones in the development of the Department of Microbiology of the Danylo Halytsky National Medical University in Lviv are described. The special contribution of the founders of the Department - Napoleon Gonsorowsky and Maxym Muzyka in the development of Ukrainian and world science of microbiology is noted.

Keywords: *Department of Microbiology, Napoleon Gonsorovsky, Maxym Muzyka, scleroma, microbiological research*

Перегорнуто ще одну сторінку славної історії одного із найстаріших навчальних закладів України - Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. Цього року минає 80 років відтоді, як була заснована кафедра мікробіології.

У далекому 1936 році очолив кафедру відомий мікробіолоґ, випускник медичного факультету Львівського університету професор Наполеон Ґонсьоровський, який розпочав свою діяльність як лікар-бактеріолоґ у 1903 році і стажувався у державному серотерапевтичному інституті у Відні та в інституті Л. Пастера у Парижі. Пізніше Н. Ґонсьоровський завідував державним закладом гігієни у Львові (1920 р.) й одночасно займався викладацькою діяльністю. У 1929 р. його було обрано професором медичного факультету Львівського університету, а у 1938 році - деканом медичного факультету.

На той час кафедра була розташована у корпусі на вул. Пекарській у Львові. Поруч із лабораторією для студентів, де проходили практичні заняття, успішно функціонувала наукова лабораторія, обладнана унікальною для того часу апаратурою. При кафедрі був віварій. Колектив кафедри складався з перспективних молодих спеціалістів. Тут розпочали свою наукову та педаґоґічну діяльність академіки Польської Національної академії С. Шльопек, В. Курилович, Е. Мікулашек, Г. Майзель. За короткий час до 1941 року була виконана значна робота і залишена цінна наукова спадщина. Найбільший вклад вніс колектив кафедри у вивчення біології клебсієл і широко розповсюдженої на той час інфекції - склероми. Було створено умови, за яких висівання мікробів від хворих зросло до 75-80%, розроблено та удосконалено методи мікробіологічної та серологічної діаґностики склероми, проводилися дослідження лізуючих культур мікроорґанізмів.

Наукові праці співробітників проф. Н. Ґонсьоровського були видані та опубліковані не тільки у Польщі, але й за кордоном - у французькій та німецькій науковій періодиці. Слід відмітити фундаментальне значення робіт професора Н. Ґонсьоровського із епідеміології склероми, які охоплювали усі результати тогочасної наукової літератури і власні спостереження.

Вивчення склероми, започатковане школою проф. Н. Ґонсьоровського, продовжив Максим Музика, який очолював кафедру мікробіології Львівського медичного інституту від 1944 до 1966 року (рис. 1). Народився М. Музика 15 липня 1889 року у м. Львові. Закінчивши гімназію з відзнакою, був прийнятий у 1907 році на медичний факультет університету Яна Казимира

Рис. 1
Максим Музика

у Львові, де, завдяки своїм непересічним здібностям, навчався за кошти держави. Під час навчання М. Музика захопився ідеєю національного відродження, став провідним членом, а потім головою Українського Товариства "Медична громада".

У роки першої світової війни М. Музика, як молодий лікар, постійно працював у військових інфекційних шпиталях Австро-Угорщини, а під кінець війни - у Чернівцях і Перемишлі. Після створення Західно-Української Народної Республіки М. Музиці було доручено організувати у Станіславі (тепер Івано-Франківськ) інститут бактеріології. Після закінчення першої світової війни він заснував також бактеріолого-хімічний інститут і аналітичну лікарську лабораторію при Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка (НТШ) у Львові. У складних умовах національних взаємин у Галичині М. Музика виявив себе працьовитим, розумним та відданим українському народові громадянином. Уже у 1920 році він, разом із докторами Сильвестром Дрималиком і Мар'яном Панчишиним, відновив діяльність Українського лікарського товариства (УЛТ) у Львові й до кінця його існування (1939 р.) був провідним членом та неодноразовим головою. М. Музика і М. Панчишин заснували при УЛТ професійний журнал "Лікарський вісник" (виходив під їх редакцією до 1933 р.).

Однією із найяскравіших сторінок організаційної роботи М. Музики у національно-освітньому напрямку була його діяльність як організатора, професора та декана медичного факультету Таємного Українського університету. Він - автор ідеї будівництва Української лікарні у Львові й член комітету побудови цього закладу. На посаді першого заступника директора Львівського медичного інституту М. Музиці вдалося налагодити роботу інституту в складних умовах (1939 р.). Після початку війни у 1941 р. М. Музика був мобілізований наркомом здоров'я для роботи бактеріологом. Працював у Києві, Харкові, а згодом - у Киргизії. Тут він організував і очолив епідеміологічно-бактеріологічну станцію і лабораторію, а при ній курси для підготовки лікарів-епідеміологів. За свою професійність і відданість одержав урядову нагороду за працю в роки Великої Вітчизняної війни. Наприкінці 1944 р. він повертається з Киргизії до Львова, де організовує роботу медичного інституту як виконуючий обов'язки директора, а потім - заступник директора з навчальної роботи. Водночас М. Музика продовжував керувати кафедрою мікробіології.

Впродовж перших п'яти повоєнних років в умовах дефіциту педагогічних кадрів було залучено до викладання мікробіології працівників науково-дослідного інституту епідеміології, мікробіології та гігієни. Так, впродовж тривалого часу працювала професором кафедри Л. Чорна, К. Войно-Ясинецька, Б. Спектор. Після демобілізації розпочав працю на кафедрі М. Романов. який вперше організував у Львові вірусологічну лабораторію із вивчення грипу. Згодом він став доцентом, професором і очолив кафедру епідеміології. Першим аспірантом кафедри мікробіології стала випускниця інституту С. Антонів, дисертаційна робота якої була присвячена бактеріологічній діагностиці склероми.

У 1951 р. кафедра одержала нове приміщення на вул. Зеленій, 12, де вона розташована й сьогодні. Основною науковою тематикою кафедри залишалися проблеми грипу та склероми. Вивченням проблеми склеромної інфекції кафедра мікробіології проводила сумісно із кафедрою оториноларингології, очолюваною проф. С. Михайловським. Львівський мединститут стає, на той час, республіканським центром з питань склероми. Важливе місце посідали питання диференціації клебсієл, особливо тих, що викликали захворювання дихальних шляхів: збудників склероми, озени і пневмонії.

Кожен із працівників кафедри вніс свій вклад у вивчення проблеми склероми. Так. С. Антонів розробила середовища для вирощування та диференціації збудників склероми, озени і пневмонії. К. Губіна зробила багато для вивчення антагоністів склеромної палички та її чутливості до хіміотерапевтичних препаратів, дослідила умови застосування стрептоміцинотерапії склероми у Львові та в інших містах України та Білорусії. Було розроблено методику одержання безкапсульних штамів склеромної палички, яку можна було використати для встановлення реакції аглютинації із сироваткою хворих склеромою (Л. Веселовська). В. Петрусом досліджено сенсибілізуючу дію склеромної палички в експерименті на тваринах. Одержано алерґени, які викликали специфічні реакції у хворих і не провокували відповіді у здорових. І. Лещук-Рачкевич одержала різні бактеріофаґи до склеромної палички, що дало можливість розробити внутрішньовидову диференціацію склеромної палички і використати це в епідеміологічних дослідженнях. С. Ходоровська разом із патологоанатомом А. Рудницькою провели успішні дослідження з відтворення склеромної інфекції у тварин. І. Аличева та М. Романов вперше створили модель склеромної інфекції на курячих ембріонах (рис. 2).

Велике значення мали дослідження безпосередньо в ендемічних вогнищах склероми. Протягом кількох років співробітники кафедри виїжджали у села Рівненської та Львівської областей й у польових умовах орґанізовували обстеження населення, виявляючи хворих і носіїв склеромної інфекції, а також родинні випадки склероми. Роботу в експедиціях очолював М. Музика, активну участь у них брали доцент К. Губіна, асистенти Л. Веселовська, С. Ходоровська, О. Нарепеха, лаборанти та препаратори кафедри. Завдяки цій роботі протягом короткого часу частота захворювання на склерому значно зменшилась. М. Музика разом із К. Губіною та її чоловіком проводили тривалий (1,5 роки) дослід самозараження склеромою шляхом щоденного введення склеромної культури в носові ходи з наступним висіванням бактерій протягом доби. Була встановлена швидка загибель культур, що вводили собі дослідники, на підставі чого зроблено висновок, що в інфікуванні та патоґенезі скле-

Рис. 2
Доцент Аличева І.С. зі студентами медичного факультету (1956 р.)

Рис. 3
Учні, приятелі і члени кафедри мікробіології Максима Музики.
Вгорі (зліва направо): Й. Федечко, Е. Пастер, О. Нарепеха, Л. Шевченко;
другий ряд (зліва направо): В. Данилейченко, С. Тамчин, І. Аличева, Б. Герасун;
сидять (зліва направо): І. Рочкевич, Д. Фомін, І. Хома, С. Бурмак, 1960-ті роки.

роми мають значення додаткові механізми.

Опубліковані М. Музикою дані про світове поширення склероми свідчили, що ця хвороба трапляється спорадично всюди, але існують її ендемічні вогнища з високою захворюваністю. У результаті цих досліджень покращилася діагностика хвороби, одержано нові дані про інфекційність та патогенез склероми, розроблено ефективні методи лікування. Ці результати дозволили зняти проблему склеромної інфекції як ендемічного захворювання у Західних областях України. М. Музика був винятковою людиною, повністю відданою справі, якій присвятив своє життя. У повоєнні роки на його долю випали важкі особисті випробування. У 1945 році була заарештована його дружина Ярослава Музика - відома українська художниця-графік, яка вісім років провела у засланні в Казахстані. М. Музика помер 24 травня 1972 року на 83 році життя.

Від 1966 року кафедру очолив професор Д. Фомін. Його біографія типова для представників воєнного покоління - участь у Другій світовій війні, поранення. Після закінчення санітарно-гігієнічного факультету, працював головним санітарним лікарем міста, потім навчався в аспірантурі Київського інституту епідеміології та мікробіології. Основний напрямок його роботи у науково-дослідних інститутах Ужгорода та Львова - проблема вірусних гепатитів. Професор Д. Фомін ґрунтовно дослідив епідеміологічні особливості цих захворювань в Україні. Під його керівництвом вірусологічний напрямок на кафедрі став основним. Тут розпочав наукову діяльність аспірант Б. Герасун, зараз професор кафедри інфекційних хвороб Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. Б. Герасун і В. Данилейчснко одні із перших започаткували вивчення позапечінкової реплікації вірусу гепатиту В. Навчаючись в аспірантурі, Л. Шевченко, який пізніше став завідувачем кафедри інфекційних хвороб, разом із Й. Федечко вивчали роль РНК-ази у механізмах захисту при вірусних інфекціях (рис. 3).

Одночасно на кафедрі проводили скринінгові дослідження антимікробних властивостей речовин, синтезованих хіміками Львівського мединституту (доцент І. Хома, асистенти С. Татчин, В. Герман). Доцент Хома був не тільки науковцем, а й самобутнім композитором та музикантом. Створений ним ансамбль "Медікус" був помітним явищем музичного життя того часу.

Від 1976 до 1990 роки кафедрою завідував проф. О. Ухов. Після демобілізації з лав радянської армії він закінчив Івано-Франківський медичний інститут, працював головним лікарем санаторію у м. Трускавці, згодом навчався у клінічній ординатурі, а потім працював на кафедрі

епідеміології Львівського медінституту, де пройшов шлях від асистента до завідувача. Основний напрямок його наукових робіт - дослідження епідеміології черевного тифу в Західному регіоні України у порівняльно-історичному аспекті за останні 100 років. За його керівництва на кафедрі розпочалися дослідження із проблем клінічної мікробіології та імунології.

Протягом багатьох років вивчалася етіологія пневмоній. Було виявлено значне поширення орнітозної інфекції у м. Львові, вдосконалено діагностику та лікування цієї патології. У цій роботі брали активну участь доценти В. Петрус, Й. Федечко, асистенти І. Лещук-Рачкевич, Л. Веселовська, С. Татчин, В. Герман, С. Ходоровська, О. Нарепеха, Г. Швайдецька, М. Пальчевський.

У лабораторіях кафедри вивчали мікробіоценози ран та імунну перебудову орґанізму при травмах, досліджували вплив ультразвукової кавітації на перебіг ранової інфекції та на ультраструктуру бактерійної клітини. Продовжувалися скринінгові дослідження антибактерійних препаратів, синтезованих співробітниками інституту.

Від 1990 року колектив кафедри очолив професор В. Данилейченко. Випускник Львівського медичного інституту. Після закінчення аспірантури в лабораторії молекулярної мікробіології Інституту мікробіології та епідеміології ім. М.Ф. Гамалії АМН СРСР, у 1968 році він повернувся на кафедру, де пройшов шлях від асистента до завідувача. Основні наукові праці проф. В. Данилейченка присвячені проблемам молекулярної біології вірусів бактерій. Йому належить одна із перших робіт у СРСР з вивчення властивостей ізольованих ґенетичних структур бактеріофагів. Подальші наукові інтереси були зосереджені на розробці системного підходу до виявлення і розуміння взаємодії та функціональної експресії бактеріофагів в гомо- та гетерологічних бактерійних хазяях, а також конструювання системи ґенетичного обміну у бацил на основі гібридної плазміди. Система клітина - вірус була використана також для апробації нових препаратів групи імідазолу. У цей період була захищена докторська дисертація Виноград Н., а також роботи на здобуття вченого ступеню кандидата наук Павлій С., Брицької В., Тарек аль Санорі, Ходосевич О.

На сьогодні на кафедрі мікробіології продовжується праця у напрямку подальшого удосконалення навчання та методики викладання. Основні зусилля спрямовані на забезпечення індивідуальної практичної роботи студентів з метою засвоєння основних методів мікробіологічної діаґностики. Значна увага приділяється виданню навчально-методичних посібників з різних розділів мікробіології. Кафедра мікробіології брала активну участь у створенні національного реєстру тестових завдань за системою "Крок-1". Наказом МОЗ України експертом із цієї програми затверджено доцента Й. Федечка.

Колектив кафедри активно займається проблемами клінічної мікробіології, зокрема встановлено особливості спектру чутливості H.pylori до антибіотиків, що стало основою для раціональної антибіотикотерапії гелікобактерної інфекції в регіоні. Опрацьовані методичні рекомендації щодо мікробіологічної діаґностики дисбактеріозу кишкового тракту при хронічних запальних процесах печінки та травного тракту з урахуванням співвідношень аеробної та анаеробної мікрофлори, розроблені тести для оцінки вірулентності бактерійних компонентів мікробіоценозів та методи біокорекції дисбактерійних станів.

Особливу увагу приділено характеру кишкової мікрофлори при хронічних та онкологічних захворюваннях кишечника як важливого біотопу людського орґанізму. У напрацюваннях у цій тематиці брали участь професор В. Данилейченко, О. Корнійчук, Й. Федечко, В. Брицька, О. Снітинська, І. Солонинко, А. Бобровник, С. Павлій, М. Пострański. Фраґментом цієї наукової роботи стала докторська дисертація О. Корнійчук (успішно захищена у 2005 р.).

За редакцією професора В. Данилейченка співробітниками кафедри підготовлено та надруковано два видання підручника з мікробіології для студентів фармацевтичного факультету.

Колектив кафедри поповнився новим співробітниками: к.мед.н. Шикула Р.Г, Тимків М.З., к.мед.н. Любінський С.Ю., к.мед.н. Немченко О.О., Буроова Л.М, Тимчук І.В (рис. 4).

Від 2009 р. кафедру очолила Корнійчук Олена Петрівна. Відповідно до започаткованих традицій, було продовжено напрямок клінічної мікробіології із залученням молодих працівників

Рис. 4
Колектив кафедри мікробіології.
Вгорі (зліва направо): Л. Скиба, А. Гураль, Л. Голубець,М. Тимків, О. Немченко, Р. Шикула, І. Тимчук, Л. Бурова, М. Сус, Г. Лаврик, Т. Руминська, М. Панас;
сидять (зліва направо): І. Солонинко, О. Корнійчук, В. Данилейченко,С. Павлій (2016 р.)

до дослідження ролі мікроорґанізмів у розвитку неінфекційних захворювань мікробного ґенезу, а також у підтримці гомеостазу орґанізму людини як нормо симбіонтів його природних біосистем. Вказаній проблемі присвячені виконані під керівництвом проф. Корнійчук О.П. і захищені дисертаційні роботи. Зокрема, досліджено роль кишкової мікрофлори в розвитку синдрому подразненої кишки (Меренцова О., 2015) та в підвищенні ризику розвитку раку товстої кишки та хвороб, що супроводжуються виразкуванням слизової (Тимків М.З., 2016). Патоґенна і опортуністична мікрофлора задіюється і до розвитку реактивного артриту, спричинюючи відповідні імунологічні зрушення (Мельник О.В., 2015). Від видового спектру грибів залежно від їх місця колонізації, залежить і характер розвитку патологічних процесів (Тимчук І.В., 2014). Важливим аспектом дослідження симбіонтної мікрофлори є вивчення біоплівкових форм мікроорґанізмів та можливої участі в їх деструктуризації однією з найбільш дружніх орґанізму людини бактерією - лактобацилою (Лаврик Г.). Перспективним напрямком медичної мікробіології є дослідження впливу фізичних факторів та сучасних хімічних протимікробних речовин (зокрема їх наночастинок) на мікроорґанізми, що було показано у дисертаційній роботі Панас М.А.

Доброю традицією кафедри є залучення до наукової роботи студентів - гуртківців. Із студентського наукового гуртка розпочинали свій шлях в науку Б. Мацелюх, М. Крук, О. Зайченко, А. Гарбузов та багато інших.

У 2011 р. вийшов у світ перший національний підручник з мікробіології у написанні якого брали участь проф. В.В. Данилейченко та доц. Й.М. Федечко.

Успіх наукових досліджень колектив кафедри вбачає у тісній співпраці з іншими вченими нашого університету та інших закладів України та зарубіжними колеґами.

Сьогодні ми, як ніколи, усвідомлюємо, наскільки світ є малим, а підтримувати гармонію в ньому - основна задача (а, можливо, і почесна місія) громадянина своєї держави, носія медичної освіти. Живучи сьогодні, працюємо для майбутнього, несучи слово та знання у медичне студентство - "Підемо разом на роботу для неньки Вкраїни, нехай з нами, козаками, вона не загине" - сказав свого часу великий мікробіолоґ і патріот академік Д.К. Заболотний.

Є багато речей, якими може пишатися колектив кафедри мікробіології, вірусології та імунології у дні свого 80-річного ювілею. Із теплотою згадує своїх учителів академік Мацелюх Б.П. (нині завідувач відділу ґенетики мікроор-

ґанізмів інституту мікробіології та вірусології ім. Д.К. Заболотного) - Нарепеху Ольгу Михайлівну, Петруса Василя Степановича (2015 року Василю Степановичу виповнилося 90 років). Богдан Павлович вважає себе представником Львівської школи мікробіологів (закінчив Львівський медінститут у 1959 р). і до сьогодні, приїжджаючи на рідну Львівщину, не забуває навідатися на Зелену,12.

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького - один із найкращих учбових закладів України. Запорукою цього успіху є повага до своїх вчителів, підтримка славних традицій, творче відношення до медичної науки і любов, як основа всього, до своєї дисципліни та до студента. Певною мірою символічно, що скромний ювілей кафедри мікробіології припадає на рік вшанування 160-дня народження нашого українського ґенія - мікробіолоґа і епідеміолоґа, першого президента Української академії наук - Данила Кириловича Заболотного. Впродовж свого недовгого життя він самовіддано боровся з інфекційними захворюваннями, чим врятував мільйони життів і зберіг при цьому поетичність своєї душі - душі людини - патріота, визначного вченого - мікробіолоґа, нашого великого вчителя. Йому належать прості і прекрасні слова, як посилання нащадкам: "Діти мої дорогі, любіть науку і правду". Вклоняємося Тобі, наш вчителю.

Література

1. Danyleichenko V.V. Korniichuk O.P. Saving the traditions of glorious predecessors. AML 2006; 3: 2-3. Ukrainian: (Данилейченко В.В. Корнійчук О.П. Зберігаючи традиції славних попередників. AML 2006; 3: 2-3.)
2. Microbiologists history of scientific and research institutions in Ukraine/ Za red. akademika NAN Ukrainy V.P. Shyrobokova) K.: "Knyha plius" 2006. - s .133-140.) Ukrainian: (До історії розвитку мікробіології у науково-дослідних закладах України / За ред. академіка НАН України В.П. Широбокова) К.: "Книга плюс"; 2006. - с .133-140).
3. Biography of Maksym Muzyka 15.VII.1889 - 24.V.1972 [Tekst]: /I. Datsenko;Naukove tovarystvo im. Shevchenka u Lvovi. -L.: [b.v.], 2004. - 240 s. - (Vyznachni diiachi NTSh; №11). Ukrainian: (Максим Музика 15.VII.1889 - 24.V.1972 [Текст] : життєписно-бібліографічний нарис / І. Даценко ; Наукове товариство ім. Шевченка у Львові. - Л. : [б.в.], 2004. - 240 с. - (Визначні діячі НТШ; №11).